

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Дипломна робота бакалавра
з теми:

**«ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬОЇ ЕМАЛІ В СУЧАСНОМУ
ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ»**

Виконала:
студентка 4 курсу, групи ДРМ1-В18
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Андруховська Анастасія Ігорівна

Керівник:
Паур І. В., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри ОДПМ та РТМ

Рецензент:
Луць С.В., кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри ОДПМ та РТМ

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЕМАЛЬЄРНОГО МИСТЕЦТВА	6
1.1. Світовий контекст розвитку художньої емалі.....	6
1.2. Розвиток художніх емалей в Україні.....	14
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМОТВОРЕННЯ ДЕКОРАТИВНИХ ВИРОБІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІКИ ХУДОЖНЬОЇ ЕМАЛІ	23
2.1. Технології гарячої емалі.....	23
2.2. Технології холодної емалі.....	32
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси, що відбуваються в українському образотворчому мистецтві кінця ХХ – початку ХХІ ст., в багатьох випадках характеризуються небувалим розширенням побудови художнього образу. Ці процеси потребують наукового аналізу, узагальнень для встановлення еволюції, тенденцій і перспектив розвитку.

Однією з таких галузей, в якій відбулися значні трансформації, є мистецтво емалі. Перехід від мініатюрних декоративно-прикладних форм до станкових в емальєрному мистецтві в Україні вперше відбувся в творах трьох українських художниць першої половини ХХ ст. Марії Дольницької, Олени Кульчицької, які працювали у Відні, та Ярослави Музики – у Львові. Цей процес спочатку був викликаний пошуком нових зображальних можливостей стилю модерн. Пізніше, розвиток станкової емалі був пов'язаний з відродженням національної самобутності та зверненням до християнської тематики, особливо в творах тих художників, які перебували за кордоном. На початку 1980-х років, разом з новим етапом розвитку емалі, процес набув більш масового характеру. Це пов'язано зі змінами культурно-історичних умов, коли відійшов у минуле характерний для мистецтва радянського часу жорсткий поділ на «високе мистецтво» (живопис, скульптура, графіка) та прикладні види. Серед важливих чинників також є і нові відкриття в галузі хімії, внаслідок чого – здешевлення матеріалів для емалювання; прихід в галузь монументалістів, живописців, графіків, скульпторів; відкриття кордонів та ознайомлення з досвідом зарубіжних колег. У цей же час українські художники роблять перші кроки в застосуванні емалі в монументальному мистецтві.

У даний час існують лише розрізнені відомості про художні, композиційні, технологічні аспекти емальєрства, що часто мають локальний характер і не відображають сутності цього виду мистецтва як цілісного явища. В багатьох працях і публікаціях емальєрне мистецтво розглядається як частина декоративно-прикладного. Теоретичні праці та дослідження, присвячені емалі як виду

декоративного мистецтва, в Україні нечисельні, при тому, що на даний момент наявна значна кількість практичних прикладів в цій сфері і їх число з кожним роком зростає. На рубежі ХХ–ХХІ ст. цілий ряд художників розвивають емаль як декоративний, станковий і монументальний вид в Україні: представники різних українських регіонів, вони є не тільки творцями мистецьких робіт але й активними учасниками емальєрних виставок та симпозіумів як на батьківщині, так і за кордоном.

Важливою проблемою, в рамках цієї теми, є відродження втрачених технологій, що має виключне значення для емалі, позаяк нерозривно пов'язано зі створенням художнього образу. Для її вирішення нині існують об'єктивні передумови: значний історичний досвід (вітчизняний і зарубіжний), активізація сучасного емальєрства протягом останніх десятиріч, наявність емпіричного досвіду та окремих наукових розробок, розвиток нових технологій, закордонний досвід популяризації емальєрного мистецтва, а також можливість використання методологічної бази, сформованої в Україні з загальних питань історії і теорії образотворчого мистецтва. Все це спонукає до наукового осмислення емалі як окремого виду декоративного мистецтва та підтверджує актуальність обраної теми.

Мета дослідження. Дослідження емалі в сучасному декоративному мистецтві – її стану, витоків, проблем, тенденцій і перспектив розвитку. Для досягнення вказаної мети визначені наступні **завдання**:

- зібрати і проаналізувати наявні літературні джерела з окресленої проблеми;
- проаналізувати світовий контекст розвитку художньої емалі;
- відслідкувати історичний процес розвитку мистецтва емалі на території України в загальноєвропейському контексті;
- охарактеризувати розвиток емалі як самостійного виду українського мистецтва в контексті історичних художніх стилів;
- визначити технологічні прийоми, жанровий діапазон та виражальні можливості емальєрного мистецтва;
- дослідити образно-стилістичні та технологічні особливості сучасної гарячої та холодної емалі на основі аналізу творів провідних художників-емальєрів.

Об'єктом дослідження є емальєрне мистецтво.

Предметом дослідження – технології художньої емалі в сучасному декоративному мистецтві.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи складають принципи системності та історизму. Для розв'язання поставлених завдань, реконструкції історичного контексту розповсюдження емальєрного мистецтва в світі та Україні, дослідження еволюції його художніх форм, порівняння творчих осередків, авторських емальєрних технік та творів було застосовано методи типологізації, класифікації, образно-стилістичного аналізу, які поєдналися з компаративним методом.

Практичне значення одержаних результатів. Результати даної роботи можуть бути використані в якості основи для практичного застосування емалі в декоративному мистецтві; для написання статей з окремих питань визначеної теми; в педагогічній роботі (в програмах з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та гурткової роботи).

Апробація результатів дослідження. Основні тези та висновки дипломної роботи були представлені у вигляді доповіді на науковій студентській конференції.

Публікації. Основні теоретичні положення та наукові результати дипломної роботи викладені у 1 статті опублікованій у збірнику студентських наукових праць.

Структура дипломної роботи включає вступ, два розділи, які містять чотири підрозділи, висновки, список використаних джерел з 43 найменувань та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 47 сторінок. Основний текст викладено на 42 сторінках.

ВИСНОВКИ

Аналіз розвитку художніх емалей в декоративному мистецтві дозволив створити цілісну картину сучасного стану проблеми і констатувати, що:

1. Розглянуто еволюцію світового та українського емальєрного мистецтва як цілісного явища, включаючи витоки, передумови виникнення, етапи становлення і розвитку. На підставі принципів системності та історизму доведено, що процес розвитку емалі на території України відбувався під постійним впливом розвитку емальєрного мистецтва в Європі: більшість технологій, пов'язаних з цим видом, є адаптованим запозиченням з єгипетських візантійських, французьких, давньоруських зразків. На основі наявних мистецьких творів в емалі, що експонуються на виставках, зберігаються в музейних колекціях та приватних зібраннях, доведено, що мистецькі твори в емалі в Україні мають цілий ряд місцевих характерних особливостей і здобутків. Про це свідчать численні знахідки на території України, які переважно належать до періодів «розквіту» емальєрного мистецтва – скіфської та київської культур, Київської Русі, доби бароко та модерну. Також доведено, що історичні традиції є багатим підґрунтям для подальшого формування різних напрямків в емальєрному мистецтві.

2. Висвітлено розвиток емалі як окремого виду українського образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, на якому протягом розвитку позначилися впливи і тенденції, що були характерні для вітчизняного мистецтва в цілому. Визначено характерні ознаки сучасної емалі в Україні:

- зв'язок з національними традиціями емалі Київської Русі, бароко, модерну та зацікавлення новітніми західно-європейськими засобами виразності;

- застосування всіх технологічних прийомів, відомих і поширених у світі.

3. Встановлено, що специфіка сучасної емалі як виду декоративного мистецтва полягає у тому, що вона нерозривно пов'язана із технологією, яка в даному випадку не є гальмівним фактором, а навпаки: неповторність емальєрних творів не дає відбутися серійності та масовому виробництву; неочікувані результати є поштовхом до численних експериментів і новаторських прийомів;

широта колірної палітри і різноманітність фактур, можливість створення об'єму та імітації традиційних образотворчих видів (олійного та акварельного живопису, графіки тощо) дає підстави для втілення набагато ширшого обсягу художніх задумів. Основними критеріями, що привертають увагу до емальєрного мистецтва монументалістів, станковістів-живописців, графіків, скульпторів, є універсальність, неповторність, тривимірність, поліхромія і довговічність.

4. З'ясовано, що емаль – складна і трудомістка у виготовлення, проте вона має багато переваг перед іншими видами мистецтва. Зокрема, її довговічність, яка може навіть зрівнятися зі скульптурою. Емальовані вироби можуть зберігати свій колір і блиск протягом століть після виготовлення. Тому можна проаналізувати найдавніші знахідки гарячої емалі Кіпро-Мікенського періоду, Стародавнього Єгипту та Греції. У ХХ ст. під впливом творчості майстрів стилю модерн емаль стала одним із найбажаніших способів художнього оформлення прикрас та декоративних виробів. Завдяки успіхам у розвитку хімії силікатів було розроблено широка палітра високоякісних емалей усіляких відтінків, прозорих, опалесцентних та непрозорих для різних металевих підкладок. Було покращено умови праці майстрів завдяки використанню електричної опалової печі з терморегулятором.

5. На основі аналізу історичних джерел розкрито еволюційні етапи розвитку застосування гарячих емалей при виготовленні ювелірних виробів. Перелічено та охарактеризовано основні види гарячих емалей, технічні прийоми роботи з ними, фізико-хімічні властивості та їх взаємодію з різними металами. Висвітлено етапи техніки нанесення гарячих емалей при виготовленні ювелірних виробів. Визначено основні види застосування гарячих емалей та чинники, що впливають на проектування та виготовлення ювелірних виробів. Встановлено вплив різних видів технік, технологій нанесення гарячих емалей на естетичні показники при проектуванні та виготовленні ювелірних виробів.

6. Холодні емалі отримали свою назву завдяки особливостям технологічного процесу. Особливий вид холодної емалі – світлозатвердуючий. Так називають покриття, яке застигає під впливом спеціального освітлення. До переваг так званих холодних емалей можна віднести простоту і технологічність їх застосування.

Нанесення покриття практично не вимагає обладнання, а також спеціальної підготовки поверхні виробу. Емалі відмінно закладаються на будь-які сплави, вони пластичні і досить невибагливі в експлуатації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашиткова А. Ю. Китайские расписные эмали в собрании Радищевского музея. 2010. 7 с.
2. Барбалат О. В., Школьна О. В. Візантійсько – Києворуські емальєрні традиції у дизайні сучасних ювелірних виробів України. *Art and Design*. 2020. № 2. С. 14–26.
3. Барбалат Олександра. Києворуські барми в українських і закордонних колекція : техніки виконання, художні особливості. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. Vol. 2. № 3. С. 3–8.
4. Барбалат О. Мистецтво народжене вогнем : старовинна техніка гарячої емалі на теренах сучасної України. *Культурні та мистецькі студії XXI століття*. 2019. С.120–123.
5. Барбалат О. Старовина техніка гарячої емалі в умовах інтенсифікації виробництва ювелірних прикрас у творчості сучасного майстра Роїні Хуцидзе. *Науковий вісник Національного музею історії*. 2020. С. 471–478.
6. Беручашвили Н. Л. Судьба двух памятников культурного наследия Грузии. Тбилиси: Книжный фонд, 2015. 115 с.
7. Брэполь Э. Теория и практика ювелирного дела. Ленинград : Машиностроение, 1977. 384 с.
8. Бородай Ю. О. Українська емаль : альбом-каталог. Київ : Український письменник, 2013. 264 с.
9. Вольський С. Мистецтво художньої емалі впродовж століть : спроба відновлення втрачених технологій у сучасній практиці художника-ювеліра. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 27. 2015. С. 86–92.
10. Гуржій О. Б. Безсвинцеві силікатні емалі художнього та ювелірного призначення : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук : 05.17.11. Дніпро, 2017. 148 с.
11. Коченков А. А. Технология художественной эмали. Хабаровск : Издательство ТОГУ, 2018. 64 с.

12. Лихачева В. Искусство Византии IV–XV веков. Ленинград : Искусство, 1986. 316 с.
13. Луць С. В. Взаємодія художньо-образної та технологічно-технічної складових у формуванні фірмової стилістики Класичного ювелірного Дому «Лобортас». *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 24. 2013. С. 49–59.
14. Луць С. В. Особливості типологічної класифікації творів мистецтва Класичного ювелірного Дому Лобортас. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2014. С. 220–228.
15. Луць С. В. Сучасні емалі як засіб творення художнього образу в мистецтві Класичного ювелірного Дому «Лобортас». *II Міжнародний фестиваль емалі в Україні : матеріали конференції*. Київ, 2013. С. 83–85.
16. Луць С. В. Творчість митців КюД «Лобортас» у контексті українського ювелірного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століття : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства : 17.00.06 / Львівська національна академія мистецтв. Львів, 2017. 325 с.
17. Мартиносова Л. В. Художественные эмали. Екатеринбург: ГОУ ВПО «Рос. Гос. Проф.-пед. ун-т», 2009. 146 с.
18. Марченков В. И. Ювелирное дело. Москва : Высшая школа, 1984. 192 с.
19. Мостовщикова Д. Застосування арт – об’єктів в техніці гарячої емалі як художньої домінанти інтер’єру. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії : зб. наук. праць*. 2020. Вип. 36. С. 76–78.
20. Мостовщикова Д. О. Мистецтво гарячого емалювання: історія та сучасність. *Феномен культури постглобалізму : зб. матер. конференції*. 2020. Вип. 16. С. 166–169.
21. Мостовщикова Д. О. Традиції розписної гарячої емалі Європи та Сходу ХVІІІ століття у сучасному емальєрному мистецтві України. *Актуальні питання гуманітарних наук : зб. наук. праць*. 2020. Т. 1. С. 173–180.
22. Мостовщикова Д. О. Український та європейський досвід застосування гарячої емалі в інтер’єрі та екстер’єрі. *100 років сучасності: ідеї баунаузу та*

- українського авангарду у сучасному дизайні та дизайн-освіті : зб. матер. конференції. 2020. Вип. 7. С. 164–169.
23. Мэттьюс Г. Лесли Э. Эмалирование. Эмальеры. Омск : Дедал-Пресс, 2006. 212 с.
  24. Михальчук В. Художня емаль у творчості Олександра Бородая. *Text and image : Essential problems in art history*. 2018. С. 96–105
  25. Міжудін О. Реставрація творів з металу. Київ : Видавництво «Спалах», 1998. 234 с.
  26. Наумов О. Г. Художня емаль у хронотопі українського мистецтва. *Студія молодих учених*. 2019. С. 192–197.
  27. Нікольченко Ю. М., Сабадаш Ю. С. Особливості ювелірного мистецтва Київської Русі (скарби Х–ХІІІ ст. з Рівненщини). *Культурологія*. 2018. С. 88–91.
  28. Пасічник Л. В. Ювелірне мистецтво України ХХ–ХХІ століть. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2017. 304 с.
  29. Рижова О.П., Гуржій О.Б. Розробка декоративних емалей для виробів із золота, срібла та міді. *Technology audit and production reserves*. 2016. № 2/4. С. 55–59.
  30. Садыхова С. Развитие техники эмали в азербайджанском ювелирном искусстве. Баку: Орган Президиума НАН Азербайджана, 2010. 3 с.
  31. Стратійчук І. Р. Графічний підхід до техніки гарячої емалі у творчості Оксани Стратійчук та Олексія Коваля. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2021. Вип. 2. С. 51–57.
  32. Федяева Т. Н. Разработка стеклообразующих основ в производстве изделий с художественными эмалями : диссертация на соискание учёной степени кандидата технических наук : 17. 00. 06. Санкт-Петербург, 2016. 109 с.
  33. Флеров А. В., Демина М.Т., Елизаров А.Н., Шеманов Ю.А. Техника художественной эмали, чеканки иковки : учебн. пособие / за ред. В. И. Трефилов. Москва : Высшая школа, 1986. 191 с.

34. Цирефман А. И. Японские металлические произведения с эмалевым декором периода Мэйдзи (1864–1912): Орнаментальное и Изобразительное начало : автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения : 17.00.04. Москва, 2015. 23 с.
35. Dan S., Falin Y., Jinghua J. Development of High-Performance Enamel Coating on Grey Iron by Low-Temperature Sintering. *Materials*. 2018. P. 1–14.
36. Barbalat O. Reflexions of medieval west Asian Enamel traditions in the jewellery art of Kievan Rus. *Problems of Arts and Culture*. 2022. №1(79). P. 87–99.
37. Barbalat A. Technika gorącej emalii – zdumiewająca sztuka znana od dawna. Emalię jako kosztowną wstawką w wyrobach jubilerskich. *Art-простір*. 2018. № 3. С. 120–123.
38. Mostovshchykova D., Stryzhko N. Parallels in Development of Modern Painting and Enameling in China. *Journal of Visual Art and Design*. Vol. 13. No. 1. 2021. P. 60–73.
39. Все о ювелирной эмали : веб-сайт. URL: https://www.alltime.ru/blog/?page=post&blog=watchblog&post_id=bolshe-tsveta-ukrasheniya-s-emalyu (дата звернення: 23.04.2022).
40. Горячие и холодные эмали – технология нанесения : веб-сайт. URL: <https://juvelirum.ru/tehniki-obrabotki-yuvelirnyh-izdelij/tehnika-izgotovleniya-ukrashenij-s-goryachej-i-holodnoj-emalyu/> (дата звернення: 23.04.2022).
41. Низкотемпературная эмаль : веб-сайт. URL: <https://beadstree.ru/article/nizkotemperaturnaya-ehmal/> (дата звернення: 23.04.2022).
42. Покриття одержані методом оплавлення : курс лекцій. URL: <https://studfile.net/preview/5741049/page:10/> (дата звернення: 23.04.2022).
43. Технология декорирования ювелирных изделий художественными эмалями : веб-сайт. URL: <https://prod.bobrodobro.ru/49608> (дата звернення: 23.04.2022).